

Jumalateenistus Nõos P, 11.08.24 kell 11.00, 11. pühapäev *post Trinitatis*, Hans Wühneri päev

Lektsioonid: 1Jh 1:8–2:2; Mt 23:1–12

Jutlus: Js 2:12–18

Laulud: 367 (1–2); 384 (1–3, 4); mälestuslaul 170 (4); 355A (1–3); 313 (1–3)

Sest vägede Issandal on päev: kõigi suureliste ja kõrkide jaoks, kõigi jaoks, kes kõrgele on tõusnud, et neid alandada, kõigi Liibanoni kõrgete ja uhkete seedrite jaoks ja kõigi Baasani tammede jaoks, kõigi kõrgete mägede jaoks ja kõigi kõrgemate küngaste jaoks, kõigi kõrgete tornide jaoks ja kõigi tugevate müüride jaoks, kõigi Tarsise laevade jaoks, kõigi toredate laevade jaoks. Siis painutatakse inimeste ülbus ja alandatakse meeste kõrkus. Jah, sel päeval on Issand üksinda kõrge. Ebajumalad aga kaovad täiesti.

Piiblit on tänaseks loetud üle 1600 aasta – kui arvestada, et Piibli kaanon sai paika 4. sajandil pKr – ja küllap on igal ajal seda mõistetud erinevalt, vastavalt sellele, milline on ühiskondlik kord. Usun, et monarhiast kõnelevat Piiblit mõistetakse monarhiate perioodidel teisiti kui demokraatiate perioodidel. Nt tänane õhtumaa on harjunud elama demokraatias ja Piibli jutt kuningatest võib ehk veidi rohkem tähendada neis maades, kus riigipea on kuningas, ehkki ka neis maades pole ju kuningas enam reaalne valitseja.

Nii ka Eestis. Kui loeme siin maanurgas tänapäeval VT-st, kuidas kuningad otsustasid oma rahva ja suurriikide puhul, paljude rahvaste saatuse üle, siis tundub see meile justkui muinasjutuna, mille seost reaalse eluga tuleb hoolega ette kujutada.

Ometi on kuninga- ehk tsaarivõimu langemisest meie maal möödas vaid veidi üle 100 aasta. Ja kui mõelda idanaabri dikatatuurilembuse üle ning asjaolule, et Eesti oli veel hiljuti u pool sajandit naaberriigi okupuatsiooni all, võiks Piibli jutt kuningatest ja kuningriikidest meid tänapäeval siiski veidi enam kõnetada kui nt Prantsusmaad või Itaaliat, kus demokraatia on sügavalt juurdunud.

Tänasel XIV Hans Wühneri päeval püüame end mõelda ajastusse u 170–150 aastat tagasi, mil 1836. aastal Paistu kihelkonnas sündinud Hans Wühner siin Eesti alal oma suuri tegusid tegi. Tollal olid kuningad või tsaarid/keisrid igapäevane tegelikkus, sest – veidi üldistades – toimuski eesti rahva ärkamine kahe hiiglase või „lohe“, Tsaari-Venemaa ja Keisri-Saksamaa pilgu all.

Muinasjuttudes on hiiglased ja lohed siiski üksjagu kohmakad ja vähemalt hiiglased ka veidi rumalad. Ja nutikail „kääbustel“ või rõhutatud rahvastel oli võimalus end tasapisi maksma panna. Euroopa oli läbi teinud valgustusaja ja Napoleoni sõjad ning rahvaste rõhumise aeg hakkas Euroopas, tasapisi otsa saama. Olen kindel – ja see pole loomulikult mingi originaalne mõte, – et selle otsasaamise juures mängis määravat rolli Piibel.

Ühest küljest oli määrav muidugi Piibli mõte inimeste võrdsusest Jumala ees. Seda mõtet esindab eelkõige Uue Testamendi evangeelium Jeesusest Kristusest. Eks lugenud meie rõhujad, baltisaksa rüütlekond Piiblist kirjakohti nagu näiteks apostel Pauluse sõna Gl 3:28: „Ei ole siin juuti ega kreeklast, ei ole siin orja ega vaba, ei ole siin meest ega naist, sest te kõik olete üks Kristuses Jeesuses.“ Või 2Kr 3:17: „Ent Issand on Vaim, ja seal, kus on Issanda Vaim, on vabadus.“

Küllap kuulsid ja lugesid ka meie esivanemad sarnaseid kirjakohti ja hakkasid ümber hindama inimlikest seisustest tulenevaid eelarvamusi.

Teisest küljest võisid valitsevat seisust mõtlema panna sellised kirjakohtad VT-st nagu lugesime tänase jutluse aluseks Js 2. peatükist. Siin hoiatab Issand ju kõiki suurelisi ja kõrke, kõiki, kes on kõrgele tõusnud, ja lubab nad alandada teatud päeval, Issanda päeval, mida juba Jesaja ajal, 8. sjandil eKr tõlgendati arvatavasti Issanda kohtuna nii Iisraeli kui kogu inimkonna üle.

On huvitav, et prohvet alustab suureliste ja kõrkide sümbolite loetelu loodusrikkustest, mis pole ju tegelikult inimese meelevalla all, vaid antud talle kasutamiseks. Jesaja kõneleb Liibanoni seedritest, Baasani tammedest ja kõrgetest mägedest, mille üle olid uhked muistete riikide kuningad. Tänapäeva rahvad ja riigid on uhked oma loodusrikkuste üle: nafta ja gaas, kuld ja koobalt, lumised mäetipud ja troopilised liivarannad. Ja lisaks uhkusele püüavad neid loomulikult võimalikult enda kasuks teenima panna. Kuid prohvetisõnast järeldeb, et kord, Issanda päeval võetakse see ära ja

Issanda kohtus pole sellest mitte midagi kasu.

Jesaja loetleb pärast loodusrikkusi aga ka inimeste enda kätetööd: kõrgeid torne, tugevaid müüre ja kauneid laevu. Tänapäeva mõistes seostuvad need esmalt riigikaitsega, mis on praeguses, kasvanud julgeolekuohtudega maailmas saanud kord jälle väga olulise tähenduse. Rahvaste ja riikide võimsuse tagatiseks peetakse relvade hulka ja relvatööstust ning sõjaväe suurust ja väljaõpet. Ja ometi pole, nagu Jesaja ütleb, sellest midagi kasu Issanda kohtupäeval.

Need kaks asjaolu – uustestamentlik vabadus ja võrdsus ning vanatestamentlik Jumala suveräänsus –, mida Piiblit lugevad ja tundvad rahvad on pidanud 1700 aasta jooksul arvestama, mõjutasid kindlasti ka Hans Wühnerit ja tema kaasaegseid, kes tegutsesid Euroopa monarhiate valitsuse all.

Võib aga toodud kontekstis küsida, millest oli siis tingitud see n-ö Hurda ja Jakobsoni leeride vastasseis, mis näiliselt halvas eesti ärkamisaja protsesse 19. sajandi viimasel veerandil? Oli ju mõlemas leeris tarku inimesi, kes tundsid Piiblit ja olid õpetust saanud kreiskoolides, gümnaasiumides ja ülikoolides.

Olemata mingi 19. sajandi uurija, on mul ajapikku siiski tekkinud arusaam, et siin oli küsimus Piibli autoriteedis ning kiriku kui Piibli vahendaja ja tõlgendaja autoriteedis.

19. sajandi algul oli maailm eestlaste vaates justkui mustvalge. Euroopa kuulus keisrivõimudele ja see tundus normaalne. Suur Prantsuse Revolutsioon ja Prantsuse vabariik oli toonases Euroopas küll mõnes mõttes küll erand, kuid üldiselt oli normaalsus siiski monarhia.

Seepärast oli eesti rahva suurim vaenlane mitte vene tsaar, vaid baltisaksa mõisnik, kes oli maarahvast juba mõned aastasajad rõhunud. Ja kui Eesti- ja Liivimaal pärisorjus kaotati, vastavalt 1813 ja 1819, sai n-ö maarahva silmis plusspunkte ikkagi tsaarivalitsus kui vabaduse kehtestaja.

Seepärast on arusaadav Peterburi patriootide ning hiljem Carl Robert Jakobsoni ja tema mõttekaaslaste esiletõus alates 1850. aastate lõpust. Nad nägid eestlaste olukorra paranemist Vene tsaarivõimu abiga ja see tundus toona täiesti loomulik.

Ka Hans Wühner oli ju oma avaliku tegevuse algusajal äge baltisaksa mõisnike vastane. Kuid Jakob Hurda ja teiste eesti soost kirikuõpetajate mõjul mõistis ta varsti, et on tarvis otsustada, kuidas on selles poliitilises olukorras õigem jääda truuks Piiblile ja kristlikule usule.

Ja siin mängib, usun, peamist rolli vennastekoguduse liikumine, mis oli pärit Saksamaalt ja millest olid otseselt mõjutatud pea kõik selle n-ö Hurda leeri liikmed. Alates juba Johann Voldemar Jannsenist, kes oli küll Hurdast põlvkond vanem ja keda hiljem süüdistati kokkulepluses baltisaksa rüütlekonnaga. Ka Jakob Hurt ja Hans Wühner olid vennastekoguduse vaimus kasvanud.

Need inimesed mõistsid: me ei saa vastanduda neile, kes on meile toonud ristiusu – riigisakslastele ja baltisakslastele –, olgu nad kasvõi meie rõhujad. Sest tõepoolest, nagu Paulus ütleb: ei ole siin orja ega vaba, sest kõik on üks Kristuses Jeesuses.

Tänase jutlusealuse kirjakohta kontekstis võiks ka öelda, et küllap mõistsid need n-ö klerikaalse Hurda leeri liikmed, et „inimeste ülbus ja meeste kõrkus“ ei ole mitte ainult välistes asjades, riikide ja rahvaste rikkuse ja võimu tasandil, vaid on ka südames. Süda võib olla kõrk ka sellel, kes sepitseb ülestõusu oma väidetava rõhuja vastu. Ja seda, et neil selles õigus oli, teame 1917. aastal Venemaal toimunud revolutsioonist, mis kukutas tsaari ja viis Venemaa kaosesse.

Nõnda teadsid n-ö klerikaalsesse suunda kuuluvad eesti rahva äratajad, õpetajad ja iseseisvuse poole nihutajad 19. sajandil, et vabanemine ei alga mitte välisest, vaid sisesemisest – inimese südamest.

Hariduse tähtsust mõistsid kõik, nii Hurda kui Jakobsoni leeri esindajad. Kuid kristliku õpetuse ja luterliku teoloogia pinnal koostööd baltisaksa maakirikuga tegid Hurda leeri esindajad. Olid ju esimesed eesti soost kirikuõpetajad – lisaks kodustele vennastekoguduse mõjudele – õppinud Tartu Ülikoolis maailmakuulsate saksa teoloogiprofessorite juures ning mõistnud kolmainu Jumala ja ristiusu määravat jõudu inimühiskonna ülalpidajana.

Seepärast käib tänane jutlusealune kirjakoht prohvet Jesajalt mitte ainult suureliste ja kõrkide valitsejate kohta – olgu need siis VT ajastu kuningad või 19. sajandi monarhid ja baltisaksa rüütlekond –, vaid iga suurelise ja kõrgi südame kohta, milline on igal patusel inimesel. Ent, nagu ütleb apostel Paulus Rm 3:23j: „... ses kõik on pattu teinud ja ilma jäänud Jumala kirkusest ning mõistetakse õigeks tema armust päris muidu, lunastuse kaudu, mis on Kristuses Jeesuses...“

Ka meie tänase päevakangelase Hans Wühneri elutöö võib seepärast kokku võtta kristlaste loosungiga, mis on tuntuks saanud püha Benedictuse mungareegli kaudu: *ora et labora*, 'tee tööd ja palu Jumalat'. Wühneri elu esimene pool on pühendatud eesti rahva harimisele, seda nii koolihariduse, kunstihariduse kui maahariduse mõttes. Elu teine, eriti viimane kolmandik alates 1878. aastast, mil ta omandas Keeri rüütlimõisa, on Wühneri elus aga selgelt kirikuperiood: ta koolitas kirikuõpetajaiks oma poegadest kaks, Theodori ja Richardi, ning andis meie Nõo koguduse töösse suure panuse kiriku eestseisjana, mis tänapäeva mõistes tähendab juhatuse esimeest. Nõnda on Hans Wühner oma ilusa elu, töö ja palvemeelega meile ka tänapäeval suureks eeskujuks! Aamen.